

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

De kerk zien 2

Kerk van de gekruisigde Heer

Vorige week heb ik geschreven over de betekenis van Christus voor de visie op de kerk. Christus staat altijd in het midden, zo leerden we van Bonhoeffer. Dat betekent: Christus staat altijd tussen mij en de ander, tussen mij en al het andere. Toegepast op de kerk: we kunnen alleen maar 'in Christus' over de kerk spreken. Dat tekent enerzijds het hoge belang van de kerk: zij is de plaats waar Christus in het midden staat. Anderzijds relativeert het de kerk. Want alleen in Christus is zij van betekenis. In dit artikel wil ik dat 'in Christus' nader uitwerken. Christus is de levende Heer van de kerk, die de gekruisigde is.

B. Kamphuis ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - B. Kamphuis De kerk zien 2	461
<i>Meditatief</i> - R.J. Vreugdenhil De vaart er in, en toch stilstaan	464
<i>Wandelen met God</i> - K. van den Geest God vergeeft als jij vergeeft	465
<i>Achtergronden</i> - E.A. de Boer Vrienden hervinden elkaar	467
<i>Aan de Broederweg</i> - G. Kwakkel In memoriam Heinrich Marinus Ohmann	470
<i>Boekbespreking</i> - J. van der Steeg/H. Veldman The flame of the word De pelgrimsstaf van John Bunyan	472 474
<i>Meegelezen</i> - T. Groenveld De Oud-katholieke Kerk Kippengebeden	475 476
<i>Uit de kerken, Lied van de week</i>	

Jezus Christus - de gekruisigde

'Ik had besloten u geen andere kennis te brengen dan die over Jezus Christus - de gekruisigde', zo zegt Paulus in 1 Kor. 2:2. Wat betekent dat precies? Betekent het dat het Paulus alleen maar gaat om de kruisiging van Christus als historische gebeurtenis? Nee, dat staat er niet. Het gaat hem niet om de kruisiging, maar om Jezus Christus, de gekruisigde, in eigen Persoon. Gaat het Paulus dan alleen om de historische Persoon van Jezus Christus, iemand uit het verleden, die ooit gekruisigd is? Nee, ook dat niet, het gaat Paulus voortdurend in zijn brieven juist om de levende, opgestane, hemelse Heer Jezus Christus. Iets verderop in 1 Kor. 2:8 heeft hij het over Christus als de Heer der heerlijkheid, de Heer die deelt in Gods luister, zoals de NBV dat zegt. Dat is niet iemand van vroeger, dat is Christus die vandaag onze Heer is, gezeten aan de rechterhand van God.

Herman Bavinck zegt ergens: "Niet de van Christus' persoon losgemaakte, eens op aarde

volbrachte offerande, maar de verhoogde Christus, die tevens de gekruisigde is, is en blijft de verzoening van onze zonden¹. Daarmee ontkent Bavinck niet dat de historische gebeurtenis van de kruisiging beslissend is. Maar die gebeurtenis is beslissend, omdat de gekruisigde de opgestane is, onze levende Heer die ons in zijn heil doet delen.

Maar dan geldt ook het omgekeerde. Onze levende Heer in de hemel is niemand anders dan de gekruisigde. Wij kunnen niet anders over Hem spreken dan als de gekruisigde. Dat is net het punt waar het Paulus om gaat in 1 Kor. 1 en 2: het woord van het kruis, dat voor de wereld een dwaasheid is, maar dat wij kennen als de wijsheid van God. Dat onze Heer Jezus Christus de gekruisigde is, dat stempelt de prediking van Paulus: het is de dwaasheid van de verkondiging van het evangelie, die niet met uitzonderlijke welsprekendheid of wijsheid komt (1 Kor. 1:21; 2:1). Het stempelt ook de gemeente van Jezus Christus. Het is de gemeente van de gekruisigde Heer. God heeft uitgekozen wat in de ogen van de wereld dwaas en zwak en onbeduidend is. Daarom zijn er in de kerk niet veel die naar menselijke maatstaf wijs zijn, of machtig of voornaam (1 Kor. 1:26-28). Het kruis van Christus mag immers niet van zijn kracht worden beroofd (1 Kor. 1:17).

De kracht van het kruis

Daar gaat het dus om, om de kracht van het kruis van Christus. Christus is aanwezig in zijn gemeente, als haar levende Heer. Maar Christus is aanwezig als de gekruisigde. Wij geloven zijn heerlijkheid. Maar zijn heerlijkheid is nu nog verborgen onder het kruis. Daarom is ook de heerlijkheid van de gelovige en van de gemeente een verborgen heerlijkheid. Onze heerlijkheid is in Christus, en Hij is de gekruisigde. Daarom kan Paulus in Kol. 3:3 zeggen dat ons leven met Christus verborgen ligt in God. Ons leven, ons ware leven, ons eeuwige leven, onze heerlijkheid in Christus, is er wel maar het is nog verborgen. Daarom zegt Johannes in 1 Joh. 3:2: "Geliefde broeders en zusters,

kerk zijn van de gekruisigde Heer is kerk zijn onder het kruis

wij zijn nu al kinderen van God. Wat we zullen zijn is nog niet geopenbaard, maar we weten dat we aan hem gelijk zullen zijn wanneer hij zal verschijnen, want dan zien we hem zoals hij is". Het is immers nog wachten op de openbaring van de luister van Gods kinderen (Rom. 8:18,19). Kerk zijn van de gekruisigde Heer is kerk zijn onder het kruis.

Het is niet voor niets dat Paulus dat met name in zijn brieven aan de Korintheïers voorop zet. Want in Korinthe waren mensen die dachten dat de heerlijkheid van Christus rechtstreeks voor hen ter beschikking stond. Het zijn de

mensen die zich laten voorstaan op hun rijkdom in de Geest, die pronken met de genadegaven die ze gekregen hebben, die neerkijken op anderen die niet zo kunnen schitteren met geestelijke rijkdommen. Juist deze mensen moeten leren dat ze gemeente zijn van Jezus Christus de gekruisigde. Daarom zegt Paulus: wil iemand zich op iets beroemen, laat hij zich op de Heer beroemen (1 Kor. 1:31). Daarom zegt hij in 2 Kor. dat hij in zijn zwakheid wil roemen, niet in zijn kracht, want zo alleen kan de kracht van Christus in zijn leven blijken (2 Kor. 12:5,9).

Ik denk dat dit ook van groot belang is voor de discussie over geestesgaven, die op dit moment gevoerd wordt. Eerlijk gezegd is voor mij dit punt zelfs het belangrijkste, niet de kwestie van de zogenaamde 'streeptheologie' met de vraagstelling of gaven als tongentaal en gebedsgenezing wel of niet vandaag te verwachten zijn. Op zich is dat wel een interessante vraag, maar beslissende antwoorden zijn er moeilijk in te geven. Ook de kwestie van de verhouding van Christus en de Geest en het Woord en de Geest is niet het centrale punt in geding. In ieder geval in theorie zijn we het daarover allemaal wel eens, naar mijn indruk. Maar mijn grootste zorg in die discussies is dat we vergeten dat Christus de gekruisigde is en dat wij gemeente van een gekruisigde Heer zijn. Waar ik bang voor ben is wat Luther noemde theologia gloriae, glorieuze theologie, die de overwinning van Christus nu al in handen heeft en demonstreren kan. Waar is dan het kruis van Christus?

Kerk onder het kruis

Maar nu terug naar wat dit betekent voor de visie op de kerk. De heerlijkheid van de kerk is onder het kruis, het is een verborgen heerlijkheid, verborgen onder onze zwakheid en sterfelijkheid, ook verborgen onder onze zonde. In het geloof zeg ik: de ware kerk is gemakkelijk te onderscheiden, art. 29 NGB. Zoals je in het geloof zegt: wij zien dat Jezus met eer en luister gekroond is (Hebr. 2:9). Maar alleen in het geloof kun je dat zeggen, in het geloof dat onze gekruisigde Heer de opgestane en verheerlijkte is. Buiten het geloof om is het onzin om te zeggen dat je Jezus ziet in zijn heerlijkheid. Zo geldt dat ook voor de kerk. Het geloof in het woord van het kruis maakt de ware kerk gemakkelijk te onderscheiden. Buiten dat geloof om is het onzin.

Misschien hebben wij wel eens teveel gedaan alsof de kenmerken van de kerk als een soort objectieve maatstaf kunnen worden toegepast, buiten het geloof om. Dan kun je gewoon ieder voorrekenen dat wij de ene ware kerk zijn. Kijk maar naar onze prediking, onze sacramenten, onze tucht: wij zijn in overeenstemming met de bijbel. Laten we niet verbaasd zijn als de mensen dat niet zo gemakkelijk zien, want er is heel veel in ons kerkelijk leven dat niet overeenstemt met de bijbel. We zijn kerk onder het

kruis, in gebrokenheid. Dan kun je natuurlijk zeggen: ja, maar je moet naar onze papieren kijken. En dat is volkomen juist. Maar ook die papieren zijn niet volmaakt en bovendien mogen anderen zich afvragen waarom wij dan niet naar die papieren leven.

we zijn kerk onder het kruis, in gebrokenheid

Het gaat mij er nu niet om te ontkennen dat de kerk aan haar kenmerken gekend wordt. Mijn punt is dat dat een zaak van geloof is, geloof in Jezus Christus, de gekruisigde. Schilder had volkomen gelijk toen hij benadrukte dat de kerk een geloofsartikel is. Wellicht had hij zich er meer rekenschap van moeten geven, dat daarom ook het leven van de kerk een verborgen leven is, verborgen in Christus, met God. In ieder geval zullen wij ons daar vandaag rekenschap van moeten geven.

In mijn artikel 'De kerk, van boven en van beneden' heb ik geprobeerd de spanning tussen Gods werk en mensenwerk in de kerk te

duiden vanuit de leer van de Heilige Geest, die voluit souverain God is en toch tegelijk ons verantwoordelijk maakt. Ik hoop nu duidelijk gemaakt te hebben dat je dezelfde spanning ook kunt verwoorden vanuit het geloof in Jezus Christus, de gekruisigde en opgestane. Langs beide wegen wordt des te meer duidelijk dat de kerk een geloofszaak is. 'De kerk zien' is een zaak van geloof. Dat maakt ook bescheiden. We laten ons niet voorstaan op onszelf, op onze kerk. Wie roemt, roeme in de Here. Het maakt ook voorzichtig in het oordeel over anderen. Ons leven is verborgen met Christus in God, het hunne wellicht ook. Dat geeft geen relativisme. Het is niet zo dat onder het donker van het kruis alle katjes grijs zijn. Het werpt ons wel helemaal terug op het geloof in Jezus Christus. De zaak van de kerk is van begin tot eind een geloofszaak. Alleen zo zullen we de kerk zien.

Prof. dr. B. Kamphuis is hoogleraar dogmatiek aan de Theologische Universiteit te Kampen

noot:

1 H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek* 3, 5e druk, Kampen 1967, pag. 477

KERNREDACTIE:

Dr. E.A. de Boer,
Prof. Dr. B. Kamphuis

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Drs. A.L. Th. de Bruijne, Drs. I.D. Haarsma,
Prof. Dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten,
J. Westert.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, Drs. E. Brink, J.M. de Jong,
Ds. G. Riemer, Dr. J. Smelik,
Drs. H. Veldman

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

abonnementsprijs € 49,95
studenten € 19,50;
buitenland € 109,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december
- opzegging van het abonnement dient 1
maand voor aanvang van het nieuwe abon-
nementsjaar schriftelijk of per e-mail te
geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom
verkrijgbaar bij de Chr. Blinden-
bibliotheek voor blinden en slecht-
zienden. Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Prijs: € 0,45 per mm.
Contracttarief op aanvraag.
Aanlevering advertenties in overleg.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

De vaart er in, en toch stilstaan

Marcus 10:32, en Jezus liep voor hen uit.

R.J. Vreugdenhil ■

Marcus 10:49, Jezus bleef staan

Jezus gaat op weg naar Jeruzalem. Als het straks Pesach-feest is, wil Hij er zijn. Zo staat het in zijn agenda. Het is de afspraak die Hij heeft met Vader: op het eerstvolgende feest zal het zijn tijd zijn. Dan gaat gebeuren wat Hij z'n leerlingen aan het begin van de tocht al heeft verteld: uitgeleverd worden aan de leiders van het volk, gedood worden, maar na drie dagen opstaan. Jezus gaat daar doelbewust op af. Hij heeft zelfs haast.

Het is zo'n opvallend detail uit de beschrijving van Marcus: Jezus liep voor de leerlingen uit.

Ik weet niet hoe het bij u is, maar als ik op weg ben naar iets engs of onbekends, loop ik meestal niet zo hard. Onwillekeurig schakel ik terug naar een lagere versnelling. Als ik met anderen samenloop, laat ik me liever door hen op sleeptouw nemen. Zo zou ik me kunnen voorstellen dat Jezus niet zo hard meer liep op weg naar Jeruzalem. De onrust en angst die Hij later zou voelen in Getsemane, hadden hem onderweg best ook al afkunnen remmen. Maar het is juist andersom. Jezus loopt sneller dan de anderen. Op weg naar veroordeling, geseling en kruis houdt Hij stevig de vaart er in.

In het beeld van die stevig doorwandellende Jezus zie ik ten voeten uit de Redder van de wereld. Hij heeft een drive, een doel: de wereld redden. Daarbij laat Hij zich niet tegenhouden. Hij hoeft ook niet aangespoord te worden. Mijn gebeden hoeven Hem niet in beweging te brengen. Hij is al vol actie. Hij gaat recht op zijn doel af: redding volgens Gods plan.

Kijken naar Jezus in beweging geeft me vertrouwen. Hij laat zich niet afremmen.

Zelf heb ik nog al eens last van dingen die me tegenhouden. Ik hou lang niet altijd de vaart er in. Ik herken mezelf meer in wat de Hebreëenschrijver zegt: verstrikt raken in de last van de zonde, waardoor je de wedstrijd niet kunt lopen.

En als ik kijk naar de wereld waarin ik leef, kan ik ook gaan twijfelen: wat zie ik ervan dat Jezus bezig is om zijn koninkrijk te laten komen?

Dan is het goed om naar deze Jezus te kijken: onverminderd op weg, want het grote werk zál afkomen.

Maar opeens staat Hij stil.

Dat zal wel wat botsingen gegeven hebben achter Hem. Het was inmiddels druk op de weg, het laatste stuk van de pelgrimsreis naar Jeruzalem. Dan moet je doorlopen en niet zomaar midden op de weg blijven staan.

Maar Jezus bleef staan. Hij wel.

Want Hij had iets gehoord, waar Hij niet aan voorbij wilde lopen. 'Zoon van David, heb medelijden met mij'.

Er waren er meer die dat gehoord hadden. Mensen rond Jezus. Zij snauwden die blinde bedelaar toe dat hij z'n mond moest houden. Er was nu geen tijd meer voor oponthoud. Jezus had haast en zij gingen met Hem mee. De tijd voor gesprekken en genezingen was nu voorbij. Er stonden nu belangrijker dingen op de agenda.

Maar Jezus bleef staan. Hij liet hem bij zich komen en genas hem.

Zo is Jezus ook.

Hard op weg in het grote werk dat zijn Vader Hem opgedragen heeft. Maar tegelijk met aandacht voor een enkele stem uit de berm. Als anderen voorbij lopen en snauwen dat ze geen tijd hebben, blijft Jezus staan en geeft aandacht. Hij kan dat combineren: bezig met het grote Plan en stilstaan bij de enkeling.

In die stilstaande Jezus zie ik mijn Helper. Soms raast het leven langs me heen. Iedereen is druk-druk-druk, ik zelf ook. Wie heeft er echt nog tijd? Maar Jezus staat stil. Hij luistert, geeft aandacht en helpt.

Kijken naar Jezus die een kleine file veroorzaakt op die drukke pelgrimsweg, geeft me vertrouwen. Hoe druk Hij ook is met zijn grote verlossingswerk, Hij loopt aan mij niet voorbij. Al sta ik langs de kant, Hij hoort me. Ik mag Hem erbij roepen en dan luistert Hij.

Ds. R.J. Vreugdenhil is predikant van de Gereformeerde Kerk te Lelystad

God vergeeft als jij vergeeft

wandelen met God

**"Vergeef ons onze schulden, zoals ook wij hebben vergeven..." .
Hebben vergeven! Niet willen, maar hebben. Je bidt om verge-
ving met verwijzing naar wat je zelf zegt te hebben gedaan.
Heftig!**

K. van den Geest ■

Pijn ben je niet zo maar kwijt

Iets wat zeer doet, kun je niet zo maar loslaten. Dat is zo met lichamelijke pijn: geeft iemand je harde schop, dan voel je dat flink: au! Dan kun je wel stoer zeggen 'doet me niks', maar het doet toch zeer, dat valt niet te ontkennen. Nog meer geldt dat van pijn in je hart. 'Schelden doet geen zeer' zeggen ze wel eens. Zwart maken des te meer, vernederen niet minder! Zulke pijn kun je al helemaal niet zo makkelijk naast je neerleggen.

Dat kán ook niet. Dan laat je over je heen lopen, ontken je je eigen gevoel. Het doet gewoon zeer als iemand je kwetst of onrecht doet. En het gebeurt dagelijks: ouders kunnen hun kind zeer doen met hun woede, collega's kunnen je vernederen met gepest en getreiter.

En omdat het zeer doet, word je boos. Niet meer dan een menselijke reactie. Alleen kan het ook heel gauw mis gaan, je kwetst de ander ook zo maar weer. Wel neem je jezelf, je eigen gevoel serieus. En je maakt duidelijk, dat iemand over je grens ging. Het heeft ook geen zin te ontkennen, dat je je gekwetst voelt en te doen of er niks aan hand is. Dat is zelfs onoprecht: je voelt je beledigd en vervolgens zit je gewoon op de verjaardag van die persoon te praten en te lachen alsof er niets gebeurd is. Intussen is de pijn niet weg, die zit er nog steeds! En als je niets zegt, blijft die daar en komt die vroeg of laat toch naar boven. En dan vaak op een totaal verkeerd moment, op een verkeerde manier. Dat maakt het dan alleen maar erger. Pijn ben je dus niet zo maar kwijt.

Jezus zegt: vergeef elkaar!

Maar dan dit gebed: vergeef ons onze schulden, zoals... Je mag bidden om vergeving, maar vergeef dan wel eerst elkaar! Moet je die pijn van gekwetst zijn dus toch in één keer loslaten? Wél je eigen gevoel ontkennen, je boosheid negeren? Ik kan het niet anders zien, Jezus leert dat duidelijk, bijvoorbeeld in Matt. 6:14 en 15: "Als jullie anderen hun misstappen vergeven, zal jullie hemelse Vader ook jullie vergeven. Maar als je anderen niet vergeeft, zal jullie hemelse Vader jullie je misstappen evenmin vergeven"! Als jij niet vergeeft, vergeeft God jou niet.

Kán dat wel? Wíl ik dat wel? Als ik eerlijk ben: nee! Daar ben ik veel te trots voor, daar heb ik mezelf te hoog voor. "Ik kijk wel uit! Ik laat niet met me sollen!", is mijn eerste reactie. Ja, maar Jezus zelf doet het wél! En hij werd niet maar een béétje vernederd en in de grond getrapt! Hij

werd gekruisigd: het teken, dat God en mensen hem afwezen! Men hing hem op tussen twee misdadigers: hij die zelf volkomen onschuldig was, 'onder de misdadigers gerekend'. En toen begonnen de soldaten aan een vernederend partijtje dobbelen om Jezus' kleren te verpatsen, pal onder zijn ogen. Wat een vernedering!

Ja, hij kon bidden en een miljoen engelen zouden klaar staan. Hij doet het niet, wil het niet. Wát doet hij: bidden; niet voor zichzelf, nee, voor zijn vijanden! "Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat ze doen". Maar wisten ze dat echt niet? Had men hem niet váls beschuldigd en met leugens laten veroordelen? Toch neemt Jezus het op voor zijn vijanden! Haat beantwoordt hij met liefde. Het kan dus wél, je pijn en boosheid loslaten.

Zeg niet te gauw: ja maar, hij is God, wat hij kan, kan ik niet. Waarom zeg ik dat: omdat ik het niet wíl? Omdat ik toch denk: ik laat niet zo maar over me heen lopen? En bedenk ook: Jezus was God ja, maar hij was ook 'maar een mens'. Denk je echt dat het hem niks deed, die vernederingen en dat onrecht? Kende hij geen verzoeking om ook boos te worden, zich te willen verdedigen? Nee, hij zou en kon niet zondigen. Maar de beledigingen hakten er ook bij hem in!

En toch geeft Jezus ons een voorbeeld. Waarom anders dan om ons te vragen hetzelfde te doen. In de oude vertaling gaat het er om, dat wij op hem moeten lijken: "gelijk ook wij..."! Een is-gelijk-teken tussen Gods en onze vergeving! Sterker nog, als Jezus deze bede toelicht, zegt hij het onontkoombaar: als jij niet vergeeft, vergeeft God jou niet!

De manier waarop de Catechismus dit gebed uitlegt in zondag 51 lijkt het wat af te zwakken. Er wordt gesproken van 'voornemen'. Dat schept enige ruimte: misschien kún je het (nog) niet, als je het maar wíl. Maar in het Onze Vader zelf staat het zeer sterk, de NBV geeft het zo weer: "zoals ook wij hebben vergeven"! Dat is niet maar een voornemen. Jouw vergeving wordt verondersteld! In dat licht moet je, denk ik, de Catechismus lezen: dat voornemen is niet maar een vaag plan. Nee, je bent vastbesloten, het is een keus. Jezus verbindt Gods vergeving aan ons vergeven: als jij het niet doet, doet God het niet! Dat is: als jij wrok koestert, blokkeer je zelf Gods genade en Geest in jouw hart! Hier komt dus een scherp gebod op ons af: wacht niet met vergeven!

Elkaar vergeven, altijd: kán ik dat, wíl ik dat? Op ieder ander die dat van je eist zou je misschien woedend reage-

ren. Maar nu is het Jezus die dit zegt: hij die daar hangt aan dat kruis, voor jou, voor mij. Kapot gemaakt, vertrapt, vernederd, voor jou, voor mij. Hij draagt jouw schuld, de straf die jij en ik verdienen. Hij boet voor mijn leugens, voor ons elkaar zwart en kapot maken. Daarvoor moet hij hangen, wilde hij hangen, voor jou, voor mij.

Jezus verbindt Gods vergeving aan ons vergeven

En dankzij hem mag ik bidden: vergeef ons onze schulden. Die schulden zijn mijn niet te betalen rekening. Waardoor ik failliet verklaard was. Daarvoor geeft Jezus zijn leven! En God aanvaardt zijn offer! Om dat unieke offer zegt God: weg ermee! Dat is 'vergeven': zoals afval wordt geloosd, gedumpt in zee (wat jarenlang gewoon was: de zee is groot genoeg...). Dat doet God met mijn zonden. "Onze zonden werpt u in de diepten van de zee" (Micha 7:19). Zo heeft hij mijn rekening vereffend, zo maar betaald. Ik ruil met Gods eigen Zoon: hij mijn straf, ik zijn genade.¹ Dat is Jezus! En hij is het die ons vraagt, bevéelt: vergeef dan ook elkaar! Wacht niet langer! Als iemand dat mag zeggen, dan hij!

Ondiep schuldbesef, diepe twijfel

Krijg je het hier niet benauwd van? Want wat blijf ik hardnekkig vechten, als een ander me zeer gedaan heeft! Wat blijf ik dan boos en kan ik het maar niet loslaten! Nachten lang lig ik te vechten in mijn bed. Daarom moet ik bidden om Gods Geest. Hij helpt je om niet in boosheid op die ander gericht te blijven, maar in vrede op Christus. Maar dat begint dan toch eerst met dat gebed: vergeef ons onze schulden. Dat mag nooit routine worden. God vergeeft, graag zelfs, als ik mijn zonden echt erken. Laat je bidden geen vaag, versleten, plichtmatig iets worden. Is ons gebed om vergeving niet soms oppervlakkig? Als iets vanzelfsprekends achteraan ons gebed geplakt zonder besef van Gods toorn? Het past in onze 'sorry-cultuur'. In de politiek kan men elkaar beledigen en een dag later via de pers zich verexcuseren. Of we zeggen zo makkelijk: ik had het niet zo bedóeld. Tja, wat moet je daar mee?

Schuldbesef en -erkenning zijn aan slijtage onderhevig. Tot voor de rechtbank wordt schuld geminimaliseerd, zelfs door een vent die dronken een kind dood reed. "Sorry is the hardest word" (Elton John): echt schuld erkennen is geen gezichtsverlies, nee, je neemt je verantwoordelijkheid! Zeker tegenover God: je erkent dat je Gods heiligheid en majesteit hebt beledigd. Met je zonden heb je de Allerhoogste gekrenkt. Zoals David verwoordt in Psalm 51: "tegen U, tegen U alleen..."

Naast oppervlakkig zondebesef hebben anderen soms diepe twijfel: ik ben te slecht, zal God mij wel vergeven? Hoe diep kun je worstelen, juist ook met jouw 'vaste' zonden. Die kun je evenmin loslaten, die horen zo bij je, dat voelt bijna veilig, vertrouwd. En dan komt satan het vergif van de twijfel zaaien: nee, Gods vergeving is echt niet (meer) voor jou...

Voor beide (oppervlakkig én overmatig schuldbesef) is maar één oplossing: heel bewust naar Jezus kijken! Dan komt vergeving in beeld, ga je Gods liefde zien. En je durft te geloven: God vergeeft graag. Niet om mij, maar omdat zijn Zoon ertussen staat. Tussen God en mij staat het kruis van Jezus, het unieke offer van Gods Zoon. Dat

offer wekt Gods liefde op, onweerstaanbaar. Zo gaat Gods hart open: voor zijn Zoon, zo voor ons.

De kracht van Gods vergeving

En met die liefde kun je het doen. Schuld is als lood op je schouders, een steen op je hart. Een last die je benauwd maakt, zodat je niet kunt ademen, geen oog meer dicht doet. Zoals David zegt in Psalm 32: "uw hand drukte zwaar op mij." Hij voelde zich vermalen onder Gods toorn. Dan voel je geen ruimte in je hart. Zonde is als een blok beton, die Gods genade blokkeert, tussen jou en God gaat staan.

Maar dat blokkeert dan ook jouw liefde voor je naaste. Dan blijf je wrok koesteren, vechten om eigen gelijk. Dan komt er geen ruimte voor vergeving. En dat is precies wat Jezus in dit gebed leert: gelijk ook wij... Confronterend en tegelijk bevrijdend. Je kunt er een theoretische kwestie van maken waar je over discussieert: wat is er eerder, jouw of Gods vergeving? De Catechismus zegt: jouw vergeving is bewijs van Gods genade. Gods vergeving is er dus wel als eerste. Golgotha gaat aan ons leven vooraf. Daarom ligt er een enorme voorraad kracht voor ons klaar, een onuitputtelijke bron: Gods Geest leert ook mij vergeven. Zo wordt mijn onwil en onmacht tot vergeven door die overweldigende overvloed weggespoeld. Al mijn reserves en weerstanden worden door Gods genade aan de kant geschoven. Dan ga je beseffen: waarom kan ik niet vergeven als God mij zo veel vergeeft! Gods genade is de kracht die mijn wrok overwint, een kracht die niet is tegen te houden.

Zeker, er zijn grenzen aan vergeving. Pijn laat je niet zo maar los. Het hangt er van af om wat voor pijn het gaat. Soms is de schade te diep, de verwonding te groot. Bij een kind dat jarenlang werd misbruikt zonder dat de dader tot echte erkenning kwam. Bij een vrouw die in haar huwelijk werd gedomineerd, geïntimideerd, mishandeld. Vergeving vereist wel schulderkenning. Als die ander ontkent en niets érkent, wordt vergeving wel heel moeilijk, of zelfs te veel gevraagd. Een dader mag geen vergeving afdwingen ('een christen hoort toch...'). Vergeving is een gift, moet geschonken worden, als een gunst.

Maar je kunt in je leven wel groeien in Gods genade. Groeien naar de bereidheid te vergeven. Om tenslotte te komen tot de daad van vergeven. Zelfs als die ander nooit tot die erkenning komt. Vergeven is weg doen, loslaten. Dat mag je door de kracht van Gods genade leren. Leren los te komen van je pijn. Leren weer je eigen leven te leiden, al ben je verwond en blijf je kwetsbaar. Gods vergeving dwingt je nooit maar dringt je wel. Zijn liefde is een onweerstaanbare kracht, die je doet groeien naar vergeving.

Moeilijk? Richt je op Jezus, laat zijn liefde je hart overwinnen. Dan zul je uiteindelijk zien: zijn genade is sterker dan welke kracht ook. Al worstelend, vechtend en biddend groeit de overwinning. Voornemen wordt daad! Bewijs van Gods genade: ik kan (weer) vergeven! Heer, dank u wel! Ik ben vrij!

Ds. K. van den Geest is predikant van de Gereformeerde Kerk te Hengelo

noot:

¹ Zie artikel 20 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis

Vrienden hervinden elkaar

De laatste ontmoeting van D.H.Th. Vollenhoven en K. Schilder

Een laatste woord van iemand kan in je gedachten vasthaken. Zeker als het ook echt het láátste bleek te zijn. 'Ik vlei me niet met de gedachte je morgen te zien verschijnen. Maar laat me niet te lang wachten: ook ons beider leven is niet eindeloos en de tijden zijn boos!' Dat zijn de laatste regels van de brief die Dirk Vollenhoven in november 1950 aan Klaas Schilder schreef. Een uiterste appèl, fijnzinnig verwoord. Het boek van hun briefwisseling is daarmee ten einde. Anderhalf jaar later, op 23 maart 1952, overleed Schilder plotseling. Was dit het einde van een vriendschap?

E.A. de Boer ■

Collega's

Het waren twee grote mannen die allebei van geweldige betekenis voor de kerk van de Here in Nederland zijn geweest: Klaas Schilder en Dirk Vollenhoven. Schilder is in de filosofie te Erlangen gepromoveerd, werd dogmaticus aan de Theologische School te Kampen en was een invloedrijk leider in de Gereformeerde Kerken, voorman van de Vrijmaking in 1944. Zijn vele publicaties en de reeks *Verzamelde werken* getuigen van zijn begaafdheid. Vollenhoven, twee jaar jonger, werd al op jonge leeftijd hoogleraar in de wijsbegeerte aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Samen met zijn zwager, de jurist Herman Dooyeweerd, gaf hij leiding aan de school van de Calvinistische wijsbegeerte. Dooyeweerd trad op de voorgrond met zijn stroom systematische publicaties. Vollenhoven, de perfectionist, publiceerde minder. Zijn werk wordt in de laatste jaren in Nederland en Amerika steeds meer ontsloten (onder leiding van de Vollenhoven Foundation). De theoloog en de filosoof leerden elkaar kennen toen zij in het midden van de twintiger jaren beiden predikant in de classis 's-Gravenhage waren (1922-1925). Beiden schreven zij in *De Reformatie*. Het collegiaal contact groeide, vooral toen zij beiden in de 'leergeschiedenissen' van ontrouw aan de belijdenis beschuldigd werden (1936-1939). In die kerkelijke strijd hebben zij samengewerkt. Eerst nam Schilder het voor de beschuldigde Vollenhoven op. Toen Schilder zelf het centrum van de synodale actie werd, bleven Vollenhoven en Dooyeweerd tot het laatst een uitweg zoeken door enerzijds Schilder tot voorzichtigheid te manen en anderzijds te pogen zijn schorsing te voorkomen. Toen Schilder in 1944 voorging op de weg van de Vrijmaking meenden de Amsterdamse zwagers hem niet te kunnen volgen. Daar scheidden de kerkelijke en collegiale wegen van Schilder en Vollenhoven.

Correspondentie

Hun briefwisseling is uitgegeven door H. Vollenhoven en W.G. de Vries in het boek *Eender en anders*.¹⁾ Ik heb het altijd verschrikkelijk triest gevonden dat deze uitgave eindigt met die laatste brief van Vollenhoven en die laatste regels, dat haast poëtisch appèl: 'laat me niet te lang wachten: ook ons beider leven is niet eindeloos en de tijden zijn boos'.²⁾ Dat vonden de uitgevers ook, want zij halen die regels in het voorwoord aan. En verzachten de pijn door erbij te schrijven: 'Wederzijds respect bleef de jaren door hun onderlinge verhouding beheersen'. In een eerder opstel meldde ik de 'oral history' dat Vollenhoven en Schilder elkaar nog één keer ontmoet zouden hebben.³⁾ In twee documenten vond ik bevestiging. De eerste is een brief van prof. Vollenhoven aan de weduwe van Klaas Schilder. De tweede is het 'In memoriam K. Schilder' in *Philosophia reformata*. Het is mooi de geschiedenis van de vriendschap tussen deze twee mannen verder te kunnen vertellen. Het einde blijkt minder triest te zijn geweest, want de vrienden hervonden elkaar! Het bewogen appèl van de eerste vond gehoor bij de laatste, in het laatste jaar van zijn leven. Vanwege het belang voor de historiografie begin ik met publicatie van de brief en leg er vervolgens het 'In memoriam' naast.

In herinnering

De cruciale zin in deze warme brief is: 'En 'k heb ervoor gedankt, toen me vorig jaar bleek, dat - ondanks deze scheiding - de persoonlijke band niet verbroken was.' Vorig jaar: er moet dus in 1951, na Vollenhovens laatste brief aan Schilder van 14 november 1950, een contact of ontmoeting hebben plaatsgevonden. Iets waaruit bleek dat, ondanks de scheiding van hun kerkelijke weg na de Vrijmaking, de persoonlijke band had standgehouden.

Condolence

Hooggeachte Mevrouw Schilder,⁴⁾

Daar gisteren, tijdens mijn aanwezigheid bij de begrafenis, me de gelegenheid ontbrak U mondeling te condoleeren, moge ik dit thans schriftelijke doen.⁵⁾

Reeds voordat ik Uw man mocht ontmoeten, kende ik hem uit zijn werk in *De Reformatie*, dat reeds toen mijn sympathie had. Later, in Den Haag, kwam het tot eenig persoonlijk contact, hoewel dit tot de weinige classisvergaderingen beperkt bleef, op welke we beiden aanwezig waren.⁶⁾ Van meer betekenis was dan ook de sterke overeenstemming in opvatting omtrent vrijwel alle destijds aan de orde zijnde zaken. Dié bracht hem, toen de omstandigheden totaal veranderd waren en mijn zwager en ik door tegenwerking in ernstige moeiten raakten, er toe, openlijk zijn vertrouwen in ons uit te spreken.⁷⁾ Dat was het begin eener periode van samenwerking, in welke ik hem steeds meer leerde waardeeren om zijn trouw aan onze beginselen en om zijn moed die te belijden. Met name de week, die hij in 1939 bij ons doorbracht, zal mijn gezin en inzonderheid ik, niet licht vergeten.⁸⁾

Tot de diepste teleurstellingen van mijn leven reken ik dan ook het uiteengaan van onze wegen op 10 Augustus 1944, toen 'k hem gaarne was gevolgd - al was 't slechts om hem zijn hulp te vergelden - maar dit m.i. niet geoorloofd was.⁹⁾ En 'k heb ervoor gedankt, toen me vorig jaar bleek, dat - ondanks deze scheiding - de persoonlijke band niet verbroken was.

Het doet me ontzaglijk leed, dat hij, die zoo duidelijk de eisch van de eenheid der kerk zag, heenging in een tijd, dat zelfs onder hen die elkaar het naast zijn zoo weinig saambinding valt te ontwaren. Gelukkig, dat zijn werken zullen blijven spreken.

Waar reeds zijn geestverwanten hem noode missen, zal het leed van dezen slag voor U en Uw kinderen wel zeer zwaar zijn! Moge de trouwe Verbonds-God U in dezen sterken en leeren, vast op Hem te blijven steunen.

Aan dit persoonlijk woord wil ik als h.t. Rector Magnificus der V.U. een ambtelijk woord toevoegen. Wie hem niet begrepen, hebben uit zijn herhaalde bestrijding wel geconcludeerd, dat hij tot haar tegenstanders behoorde. Zelf heb ik echter, ook dan wanneer ik zijn critiek niet geheel deelen kon, in haar meer dan eens sterk de liefde voelen branden. Daarom meen ik te mogen zeggen, dat Zondag j.l. ook aan de V.U. een man is ontvallen, die in den grond der zaak een harer trouwste vrienden was.¹⁰⁾

Ontvang met de Uwen de hartelijke groeten ook van mijn vrouw en kinderen. Hoogachtend Uw

D.H. Th. Vollenhoven

In het laatste nummer van het tijdschrift van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte uit 1952 schreef dezelfde Vollenhoven een 'In Memoriam K. Schilder'.¹¹⁾ De Kamper hoogleeraar was zelf van 1939 tot 1944 lid van de vereniging geweest. Vollenhoven eert zijn nagedachtenis met een korte schets van Schilders verhouding tot de Calvinistische Wijsbegeerte. Ik haal de inleiding aan:

'Vrij onverwachts is Schilder den 23en Maart j.l. aan de Gereformeerde gezindte ontvallen. Een veelzijdig en warm Christen, schonk hij gaarne z'n steun aan hem wier streven hij met de zijne verwant achtte. Vandaar dat hij spontaan ook voor ons werk partij koos, toen hij dit bedreigd zag, en in 1939 zelfs tot onze Vereniging toetrad.

Vóór alles echter was hij een man van de kerk. Daarom bevreemdde het slechts weinigen dat hij in 1944, toen in onzen kring velen zijner vrienden hem bij z'n actie op kerkelijk gebied niet volgen konden, z'n lidmaatschap beëindigde. Deze gang van zaken heeft en hem en ons pijn gedaan. Meest om het Gereformeerde leven, dat door de al verder om zich heengrijpende verbrokkeling moeilijk te overschatten schade lijdt. Maar eveneens om den persoonlijke band, die ondanks deze breuk trekken bleef.'

Logisch verband

De persoonlijke band bleef trekken, getuige de laatste brieven die in oktober en november 1950 werden gewisseld. Maar is er in Vollenhovens terugblik op de vriendschap van theoloog en filosoof iets terug te vinden van hernieuwd contact, waarop zijn brief aan Schilders weduwe zinspeelde? Ik meen van wel. In de schets van Schilders positie ten opzichte van de Calvinistische wijsbegeerte noemt Vollenhoven de positie van K. Schilder ten aanzien van de logica. In 1933 was, precies op de dag van Schilders promotie tot doctor in de filosofie, zijn bespreking van Vollenhovens boek *De noodzakelijkheid eener Christelijke logica* (1932), in het blad *De Reformatie* verschenen.¹²⁾ Het is logisch dat Vollenhoven geïnteresseerd was in Schilders positie.

Deze had in de cursusjaren 1949-1951 aan de Broederweg systematisch college in de filosofie gegeven over de logica. Het dictaat was in 1951 door studenten, voorzien van zaakregister en inhoudsopgave, gepubliceerd (door B.J.F. Schoep).¹³⁾ Het dictaat bevat, zoals steeds, de obligate notitie 'buiten verantwoordelijkheid van de auteur' en was officieel niet in de handel. Toch blijkt Vollenhoven in 1952 in het

bezit van het dictaat - dat het laatste van Schilders colleges zou blijken. Dit is niet de plaats om op Vollenhovens beoordeling in te gaan. Wel is van belang dat hij het als een publicatie beschouwd en beschrijft: 'Zo verstaat men dat Schilders *Logica*, ondanks haar waarderende woorden voor mijn werk in de inleiding, toch heel anders uitviel dan mijn *Hoofdlijnen der logica* [1948] en reeds de afpaling van het terrein en de indeling van de stof sterk uiteenloopt: een afzonderlijke behandeling van de wet voor het analytische zoekt men in zijn dictaat tevergeefs, [...]'.¹

Een laatste ontmoeting

Uit Vollenhovens voorlaatste brief aan Schilder (29 oktober 1950) en diens antwoord (31 oktober 1950) leid ik af dat de filosoof hem ondermeer zijn *Hoofdlijnen der logica* uit 1948 toezond.¹⁴ Het ligt dus zeer voor de hand dat Schilder aan zijn vriend, de wijsgeer, als dank vervolgens zijn eigen werk op het terrein van de logica present deed. En dat dit gebeurde bij het laatste contact waarop Vollenhoven in zijn brief aan de weduwe Schilder zinspeelt. Het ging niet om een brief, omdat daar een spoor van bewaard had moeten zijn in het rijke archief Vollenhoven. Het bezit van het dictaat *Logica* duidt op een fysieke ontmoeting tussen de twee vrienden, ergens in het jaar 1951.

Waar, wanneer en op wiens initiatief de filosoof uit Amsterdam en de theoloog uit Kampen elkaar ontmoet hebben, is mij (nog) niet bekend. Het is mogelijk dat de volgende zin uit het artikel van Vollenhoven een aanduiding van het gespreksonderwerp geeft: 'Deze gang van zaken [de scheiding door de Vrijmaking] heeft en hem en ons pijn gedaan. Meest om het Gereformeerde leven, dat door de al verder om zich heengrijpende verbroekeling moeilijk te overschatten schade lijdt.' De emeritus-hoogleraar V.E. d'Assonville meldde uit zijn herinnering dat het gesprek van de vrienden ging over (publicitaire) mogelijkheden om het - sinds 1944 kerkelijk gescheiden - gereformeerde kerkvolk te dienen.¹⁵ Dat past bij een man als prof. Vollenhoven.

Hoe dit ook geweest is, het ontroert mij dat twee grote mannen elkaar - na het bewogen appèl van Vollenhoven op Schilder in zijn laatste brief - toch nog in dit leven ontmoet en de hand gegeven hebben. Vollenhoven kan aan diens weduwe schrijven dat hij 'ervoor gedankt' heeft. Het is de ingetogen vroomheid van die tijd waarin men minder vaak de naam van de Here noemde, maar die op niet mis te verstane wijze in eenvoud aanduidde.

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

Noten:

- 1 Eender en anders. *Correspondentie tussen K. Schilder en D.H.Th. Vollenhoven*, ed. W.G. de Vries (Kampen: J.H. Kok, 1992).
- 2 Ook R.H. Bremmer eindigt zijn bijdrage 'Schilder en de wijsbegeerte der wetsidee' met dit citaat (J. de Bruijn - G. Harinck red., *Geen duimbreed! Facetten van leven en werk van Prof. dr. K. Schilder 1890-1952* [Passage 6] (Baarn: Ten Have, 1990, 75-82).
- 3 E.A. de Boer, 'Prof. Vollenhoven en de Vrijmaking. Briefwisseling met Wilhelmina Hordijk - van der Meer', *Handboek 2006 van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, red. J.H. Kuiper (Bedum: Print Media, 2006), 484.
- 4 Archief Vollenhoven in het Historische Documentatiecentrum voor de Geschiedenis van het Nederlands Protestantisme, Vrije Universiteit, Amsterdam. De brief is getypt op papier met het briefhoofd van de Vrije Universiteit, niet gedateerd [27 maart 1952] en geadresseerd aan Mevrouw A.J. Schilder-Walter, Vloedijk 14, Kampen.
- 5 Dr. Klaas Schilder, geb. 19 december 1890 te Kampen, overleed op zondag 23 maart 1952 op de leeftijd van 61 jaar. De begrafenis vond plaats op woensdag 26 maart in IJsselmuiden (J.J.C. Dee, *Picturalia. Fotobiografie K. Schilder* (Goes: Oosterbaan & Le Cointre, 1990), 142v). De diepe indruk die Schilders overlijden maakte is gedocumenteerd in *Gedenkt uw voorgangeren. In Memoriam Prof. dr. K. Schilder* (Goes: Oosterbaan & Le Cointre, 1952).
- 6 Schilder was van 4 oktober 1922 tot 28 september 1925 predikant te Delft, Vollenhoven van 25 mei 1921 tot 1 oktober 1926 predikant te 's-Gravenhage. Van 1922 tot 1925 stonden zij beiden in de classis 's-Gravenhage van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Een ontmoeting vond bijvoorbeeld plaats bij het huwelijk van Herman Dooyeweerd met Tine Fernhout op 10 september 1924, waarbij Dirk Vollenhoven (gehuwd met Mien Fernhout) voorging en Klaas Schilder (bekende van de familie Fernhout uit zijn Gorkumse jaren) het orgel bespeelde.
- 7 Zie over deze periode Johan Stellingwerff, *D.H.Th. Vollenhoven (1892-1978) reformator der wijsbegeerte* [Passage 7] (Baarn: Ten Have, 1992, 109-150).
- 8 Schilder en Vollenhoven werkten samen toen zij beiden als deputaten een minderheidsrapport indienden op de generale synode te Sneek 1939 op alle zes punten van de leergeschillen (algemene genade, genadeverbond, de onsterfelijkheid van de ziel, pluriformiteit van de kerk, de vereniging van de twee naturen van Christus, en het zelfonderzoek). Tijdens de aanvallen van V. Hepp in zijn brochurerreeks *Dreigende deformatie* op Vollenhoven kwam Schilder publiek op voor diens confessionele integriteit.
- 9 10 augustus 1944 is de datum van de zgn. Vrijmakingsvergadering in 's-Gravenhage (vgl. D. Deddens, *Uit de diepten. Verslagen van de Vrijmakingsvergadering en daarmee verbonden samenkomsten in augustus 1944* [Woord en wereld 24] (1994).
- 10 De oorspronkelijke zin 'tot haar trouwste vrienden behoorde' is met de hand gecorrigeerd. De eveneens handgeschreven toevoeging 'v.r.g.' [vriendelijke groet] voor de handtekening heb ik weggelaten.
- 11 D.H.Th. Vollenhoven, 'In memoriam K. Schilder', in *Philosophia reformata* 17 (1952), 149v. Vanwege de verschijningsdatum, laat in 1952, is dit artikel niet opgenomen in het gedenkboek *Gedenkt uw voorgangeren*. In een bredere studie hoop ik aandacht te geven aan de verhouding tussen K. Schilder en de Wijsbegeerte der wetsidee.
- 12 *De Reformatie* 13 (1932v), 170v (rubriek Kerkelijk leven).
- 13 Zie: E.A. de Boer, 'Professor Schilders atelier. Zijn colleges, dictaten en studenten', in: *Almanak Fides Quadrat Intellectum 1990* (Kampen, 1990), 156, 175 (148-176).
- 14 Vgl. Eender en anders, 169, en de data uit de reconstructie van Schilders bibliotheek door drs. W. van der Schree te Loenen a/d Vecht (www.neocalvinisme.nl).
- 15 E.A. de Boer, 'Prof. Vollenhoven en de Vrijmaking', 484 n. 29.

In memoriam Heinrich Marinus Ohmann

5 maart 1928 - 16 maart 2006

aan de broederweg

Op donderdag 16 maart overleed Prof. Drs. Heinrich Marinus Ohmann, in de leeftijd van 78 jaar. Op 25 oktober 2005 had hij zijn vrouw, Albertha Jansen, aan wie hij met hart en ziel verknocht was, aan de Here moeten afstaan. Het leven zonder haar viel hem zwaar. Begin januari werd hij opgenomen in het ziekenhuis in Heerenveen. Herstel bleef uit. Hij zag zijn aardse huis niet meer terug, maar volgde zijn vrouw naar het hemelse huis. Hij had daar volledig vrede mee.

G. Kwakkel ■

Brede belangstelling

Harry Ohmann had van jongs af aan een grote belangstelling voor dieren, aardrijkskunde, vreemde volken, talen en culturen en voor geschiedenis. Zijn fenomenale geheugen stelde hem in staat een enorme kennis te vergaren, tot verbazing van de mensen om hem heen. Professor Ohmann werkte 22 jaar als hoogleraar Oude Testament, eerst tien jaar in Hamilton in Canada en vervolgens twaalf jaar in Kampen. Hij had er niet zelf voor gekozen zich te specialiseren in het Oude Testament. Toen hij in zijn tweede gemeente stond, in Hoek in Zeeuws-Vlaanderen, begon hij een studie in de Oosterse taalkunde en geschiedenis aan de universiteit van Gent. In 1969 rondde hij die studie af met het behalen van een licentiaat. Hij studeerde verder in Groningen. Daar slaagde hij in 1971, vlak voor zijn vertrek naar Canada, voor het doctoraal examen in Indische en Iraanse talen en culturen, met als hoofdvak Sanskriet, de oude taal van India. Zelf zag Ohmann duidelijke verbanden tussen al die talen, godsdiensten en culturen en het Oude Testament. Daarnaast kon hij zijn passie voor vreemde godsdiensten vruchtbaar maken toen hij na het overlijden van Drs. M.K. Drost de colleges godsdienstwetenschap moest waarnemen. Ook zijn boek over de godsdiensten van India uit 1985 vormt er een tastbaar bewijs van. Kort geleden nog ontroerde hij een asielzoekster uit Iran, door haar vanaf de kansel in het Farsi toe te spreken.

Geschiedenis

Ohmanns aangeboren interesse in de historische werkelijkheid typeerde ook zijn studie van het Oude Testament. Schrijvend over de verhouding tussen het Oude en het Nieuwe Testament stelt

Foto: T. Bruinsma

hij: "Dat *geschiedenis* typerend is voor de Godsopenbaring, is de specifieke bijdrage van het Oude Testament in het geheel van de Schriften".¹⁾ Zijn inaugurele oratie in Kampen, op 2 september 1981, ging over de relatie tussen geschiedenis en geschiedschrijving in de Godsopenbaring van het boek Jesaja. Bij zijn studenten drong hij er voortdurend op aan zich in te leven in de historische werkelijkheid waarin de teksten geschreven waren. Hij legde vele jaartallen, namen van koningen en andere historische gegevens aan hen voor. Je moest je een duidelijke voorstelling maken van de gebeurtenissen. Daarbij moest in elk geval een atlas geraadpleegd worden. Ohmanns belangstelling voor de historische werkelijkheid speelde wellicht mee op de achtergrond van zijn exegetische keuzes in het boek over het Hooglied uit 1988. Een vergeestelijkende uitleg, waarbij het Hooglied vooral betrokken wordt op de liefde van God voor zijn volk of van Christus voor zijn gemeente, kon hem niet overtuigen. Volgens hem gaat het allereerst om de liefde van een gewone jongen en een gewoon meisje uit Israël. In hun zuivere liefde kun je de geur opsnuiven van het herstel van de schepping. Zo getuigt Hooglied toch van het verlossende werk van God.

Ohmanns historische aanpak werkte heel duidelijk door in zijn behandeling van de profetie. Niemand die bij Ohmann gestudeerd heeft, zal ooit vergeten dat profetie allereerst 'een woord gesproken op zijn tijd' is.

Die woorden vormden de titel van Ohmanns boek over Jesaja 1-39 uit 1988. Maar zij golden volgens hem niet alleen voor het profetische boek dat hem het meest van allemaal boeide, dat van Jesaja. 'Een woord gesproken op zijn tijd' was voor hem de sleutel waarmee hij alle profetieën benaderde. Je moest allereerst de oorspronkelijke historische context van het profetische woord analyseren en de betekenis vaststellen die het woord toen had. Op de achtergrond hiervan stond onder andere het chiliasme, waarmee hij in zijn Canadese tijd geconfronteerd was. Fel verzette Ohmann zich tegen een aanpak waarin de profetie op een onhistorische manier direct betrokken wordt op een verre toekomst of op onze eigen tijd. De overtuiging dat profetie een woord gesproken op zijn tijd is, bracht hem er toe zijn standpunt ten aanzien van het tweede gedeelte van Jesaja, hoofdstuk 44-66, te herzien. Deze hoofdstukken spreken in op de tijd van de Babylonische ballingschap, ongeveer 150 jaar na Jesaja's dood. Zij kunnen alleen maar op hun tijd gesproken woorden zijn, als zij niet door Jesaja zelf zijn opgeschreven, maar door zijn leerlingen, zij het geheel in zijn geest en met gebruikmaking van materiaal van hun leermeester.²⁾

Openbaring van Christus

Historisch lezen betekende voor Ohmann allereerst, dat hij het Oude Testament wilde opsluiten in de geschiedenis. De geschiedenis van het Oude Testament werd bepaald door Gods raad en is alleen al om die reden van blijvende waarde. God zelf openbaart Zich in die geschiedenis. Met toenemende duidelijkheid komt daarin de gestalte van Jezus Christus op. Zich verdiepen in het eigen karakter van de oudtestamentische openbaring en Jezus Christus beter leren kennen gingen voor hem samen op. Hij schreef een boek over de toorn van God in het Oude Testament. Gods toorn lijkt misschien eerder een oud- dan een nieuwtestamentisch thema. Maar Ohmann hoopte juist, dat zijn studie zou leiden "tot verdieping van het inzicht in de openbaring van de God en Vader van onze Here Jezus Christus, die de last van Gods toorn heeft gedragen en zo onze Verlosser geworden is".³⁾

In een van de laatste zinnen die hij opschreef, in het ziekenhuis in Heerenveen, noteerde hij, dat Oude en Nieuwe Testament voor hem geen verschil maakte. Hij wilde dat tijdens de samenkomst vóór de begrafenis gesproken zou worden over een oudtestamentische tekst: Psalm 97. Maar op de rouwcirculaire moest een nieuwtestamentische tekst staan, namelijk Johannes 11:25, waar Jezus zegt: "wie in Mij gelooft, zal leven ook al is hij gestorven".

In dienst van de gemeente

Professor Ohmann las het Oude Testament als christen, als een gelovig kind van de Vader van Christus. Hij streefde daarbij geen wetenschappelijke carrière na. Hij liet zich bij zijn studie leiden door pure interesse. Het begrenzen van zijn onderzoek was niet zijn sterkste kant en evenmin een gestructureerde of streng methodische aanpak.

Veel meer dan de academische wereld hield hij bij zijn werk zijn broeders en zusters in Christus in het oog. Vrijwel alles wat hij schreef, schreef hij zó dat zij het konden lezen. Voor Ohmann was er nauwelijks verschil tussen een wetenschappelijke en een populaire schrijfstijl. Wie hem las, hoorde hem spreken.

Hij ging door met preken, totdat dat echt niet meer kon. In zijn preken wilde hij de gemeente zoveel mogelijk leren. Hij maakte het daarbij niet iedereen gemakkelijk. Hij vulde de regels van de homiletiek, de preekkunde, op een heel eigen manier in. Maar wat wist hij vele harten te raken, juist omdat hij recht uit zijn hart sprak, zonder enige opsmuk. Je proefde de diepe eerbied voor God en het eenvoudige geloof als van een kind. Dat overtuigde.

Ook in de manier waarop hij boeken schreef, merkte je die gedrevenheid om zijn broeders en zusters te dienen met wat hij zelf had mogen ontdekken. Hij schreef schetsenbundels voor de mannenbond (over Numeri en 2 Kronieken 1-20) en series artikelen in het *Calvinistisch Jongelingsblad*. Hij genoot van de vergaderingen van de mannenvereniging in Heerenveen.

Door zijn liefde voor de gemeente en zijn ongekunstelde optreden verwierf hij een plaats in het hart van velen. Hij genoot een groot vertrouwen, dat ongeschokt bleef, ook als hij onverwachte wegen ging (zoals bijv. in zijn exegese van Gen. 6:1-4 en in zijn opvatting over Jes. 40-66).

Nu is zijn eigen geschiedenis op deze aarde tot een einde gekomen. De grens tussen leven en dood, die hem zo fascineerde, heeft hij nu zelf overschreden. Maar zijn leven gaat door, juist omdat deze grote en zo bijzondere man zich altijd een kind is blijven voelen. Hij bleef zich verwonderen over wat de Vader van Christus hem liet zien.

Prof. Dr. G. Kwakkel is hoogleraar Oude Testament aan de Theologische Universiteit te Kampen en als zodanig de opvolger van Prof. Drs. H.M. Ohmann.

Noten:

1. *Oriëntatie in de theologie*, 2e editie, Barneveld: De Vuurbaak, 1987, blz. 25.
2. Zie *De Reformatie* jrg. 68, blz. 853-858 (7 aug. 1993).
3. *Wie kent uw toorn?*, Goes: Oosterbaan & Le Cointre, 1988, blz. 8

The flame of the word

boekbespreking

“Hij had niet gedroomd! De mannen van de koninklijke garde waren er! Meneer Pynn zei rustig:”Precies waar ik al bang voor was. John, blijf hierboven. Ze zitten niet achter jou aan, ze moeten mij hebben.” Er werd nu op de deur gedreund. Meneer Pynn ging naar beneden. John luisterde gespannen. Hij hoorde de grendels van de deur schuiven. Een rauwe stem: “Ben jij Pynn de drukker, de eigenaar van deze winkel? Jawel. Ik arresteer je in naam der koningin vanwege het verspreiden van gevaarlijke en opruiende lectuur. Mannen, doorzoek de winkel!”

J. van der Steeg ■

Dit stukje vertelling stamt uit het hoofdstuk: ‘Puriteinen in Engeland’. Een hoofdstuk uit deel 2b van de Canadese kerkgeschiedenismethode *The Flame of the Word*.

Je kunt meteen zien wat de kracht van de **vertelling** is.

Je vergeet het niet meer. Een vertelling is niet een spannend verhaal voorlezen, of een aantal mededelingen doen. Het is de verbeelding voor je geestesoog laten leven, zodat je toehoorders het ook ‘zien’. Mededelingen vergeet je. Een vertelling **raakt** je.

In het onderwijs is de vertelling een didactisch middel; naast doceren, groepswork, individuele opdrachten, enzovoort.

Vertellen is een kunst die je kunt leren. Maar er is tijd en kennis voor nodig. Dus is het een didactische werkvorm die minder gehanteerd wordt.

Met ‘de vertelling’ zitten we in het hart van de methode *The flame of the word*.

Opmerkelijk

Het derde deel (dus deel 2b) van *The Flame of the Word* is verschenen. Binnen het Gereformeerd onderwijs in Canada bestaat de power om een kerkgeschiedenismethode te maken en te gebruiken.

We mogen de mensen daar hartelijk feliciteren met dit project.

Opmerkelijk is het zeker: wie in de historie van lager en voortgezet gereformeerd onderwijs in Nederland kijkt naar wat er op het terrein van boeken, methodes e.d. *gelukt* is kan een zwartgallig boek schrijven.

Op sommige Reformatie scholen in Nederland is *The Flame* in gebruik bij tweetalig onderwijs.

Binnen het Gereformeerd onderwijs zijn geen tweetalige programma’s. De suggestie van Apko Nap (een van de auteurs) om de verhalen uit *The Flame* te gebruiken bij Engels (waar veel teksten nodig zijn) leverde volgens hem een oorverdovende stilte op.

Voor het schrijven van het volgende deel (met o.a. zendingsgeschiedenis in China) zijn er contacten met Chinese immigranten in Vancouver.

Didactiek

Evenals bij de vorige delen is de vertelling een belangrijk didactisch principe. Maar dat principe is ingebed in een modern onderwijskundig geheel van een prima gehalte. Het zeer uitgebreide onderwijzershandboek geeft tal van mogelijkheden om de leerling zelf bezig te laten zijn. Dus het is niet een kwestie van ‘ingieten’. Leren kan alleen de leerling zelf. De Reformatie is geen blad waar de didactiek breed uitgemeten moet worden: neem van mij aan dat de didactiek eigentijds, gevarieerd en goed toegepast is.

Leerstof

Oorspronkelijk begon *The Flame* als een ‘vertaling’ van de methode *Het spoor van de kerk* (De Vuurbaak, deel 3, 1987). Uiteraard aangepast aan de Canadese situatie. Gelukkig kwam men al heel snel los van de aanleiding.

Aan de leerstofkeuze kun je goed zien hoe de opzet is, en wat men beoogt.

De opbouw is chronologisch/concentrisch. Het beste kun je dat zien als je de drie delen naast elkaar legt:

Deel 1	Deel 2a
Kerk in verdrukking	Visioen van Petrus
Evangelie naar Ierland	Zending in Z-Afrika
Kerstening Lage Landen	Caesar of Christus
Kerk en klooster	Arius/Athanasius
Luther	Augustinus
Calvijn	Islam
John Knox	Paus of Keizer
Guido de Bres	Kruistochten
Contra-reformatie	Waldenzen
Moderne zending	Wiclif
	Calvijn

Deel 2b vervolgt met:

- Het nieuwe Jeruzalem: anabaptisme
- Anabaptisme als wereldmijding. Mennonieten
- Puriteinen in Engeland
- Bijbelvertaling (King James)
- Pelgrims en Puriteinen in New England
- Synode van Dordrecht
- Rationalisme
- De grote opwekking
- Mary Jones
- Zending in Nieuw Guinea

Prachtig uitgegeven.
Mijn pet af voor het geheel!

J. van der Steeg is onderwijskundige en was o.a. adjunct-directeur onderwijs op Scholengemeenschap Guido de Bres.
(Zie www.jvandersteeg.nl)

N.a.v. *The flame of the Word*, deel 2b, Apko Nap en Pieter Torenvliet.
ISBN 1-895815-43-6.
E-mail: admin@WofO.org

De verhalen zijn gewoon erg goed. Pakkend. Je zit er middenin. En aan elk hoofdstuk kun je zien dat er tal van verbindingslijnen zijn met de belevingswereld van leerlingen *nu*.
Na het 'instapverhaal' is dat steeds helder neergezet.

lied van de week

Voor zondag 2 april 2006 staat 'Jezus om uw lijden groot'.
De liedbespreking vindt u in De Reformatie jaargang 74, nr. 23

uit de kerken

Zwolle-Noord (tweede predikantsplaats) - **beroepen:** kand. J.M. Burger te Kampen
Stadskanaal (wijk Noord) - **beroepen:** K.P.A Moedt te Zuidhorn

Middelburg en Rotterdam-Stad (sectie Delfshaven) - **bedankt voor beroep:** W.H. de Groot te Nieuwerkerk aan den IJssel

Sliedrecht - **nieuw adres:** scriba M.K. Heij, Zwaluwstraat 40, 3362 RR.
Postadres van de kerk blijft: Musschenbroekstraat 4, 3362 SW Sliedrecht

De pelgrimsstaf van John Bunyan

Wie denkt dat hij de Engelse lekenprediker John Bunyan kent, moet diens biografie ter hand nemen die enige tijd geleden uitkwam, geschreven door dr. H. van 't Veld. Hij zal ontdekken dat menige voorstelling over Bunyan aan bijstelling toe is. En met name dat bepaalde mythes en romantiseringen over deze befaamde voorganger door de Nederlandse onderzoeker worden ontzenuwd.

H. Veldman ■

John Bunyan (1628-1688), ooit bijgenaamd de Baptist van Bedford, wordt door velen gezien als de meest invloedrijke vertegenwoordiger van het Engelse puritanisme. Maar Van 't Veld wil hem - op goede gronden - **niet tot het baptisme rekenen!** Ieder historisch bewijs daarvoor ontbreekt.

Bunyan preekte in Londen soms voor een gehoor van wel 3000 mensen. Tot in de verste landen werd zijn bekendste werk, *The Pilgrim's Progress from this world to that which is to come* (1678) uitgegeven. In het Nederlands kwam de eerste vertaling al uit in het jaar 1682 onder de titel *Eens Christens Reyse na de eeuwigheyt*. Bij de meeste lezers beter bekend als *De Christenreis naar de eeuwigheid*, het allegorische verhaal van de gevaren en verzoeken waaraan een christen blootstaat op zijn levensreis naar de eeuwigheid. Een krantenbericht van 20 jaar geleden meldde dat ook de Chinezen graag in Bunyans Christenreis zitten te lezen: "Nauwelijks waren de verkooppunten in Shanghai met de nieuwe Chinese editie bevoorrad, of leeshongerigen stroomden in zo groten getale toe, dat de hele voorraad in drie dagen uitverkocht raakte." Je zou er zelf nieuwsgierig naar worden!

Was de loopbaan van Bunyan er één die dit mocht verwachten? Het leek er eerst niet op, want hij begon als ketellapper (slechts een jaar of acht) en streed mee in de *Engelse Burgeroorlog* (1642-1648). Hij sloot zich in zijn jonge jaren aan bij het leger van de puriteinse medestanders van de machtige oppositieleider *Oliver Cromwell*. Hun doel was de in hun ogen ontrouwe koning Karel I van het politieke toneel te laten verdwijnen. De burgeroorlog vond een onzeker einde op het schavot waar de koning werd onthoofd, 30 januari 1649.

Dat de monarchie, naar het woord van Cromwell, ook zou worden onthoofd, bleek niet het geval. In 1660 kwam Karel II aan de macht en hij wist zijn bewind tot 1685 te rekken. John Bunyan, intussen na bekeering als lekenprediker actief, heeft het aan den lijve ondervonden. Maar toen het de protestanten duidelijk werd dat ook deze Stuart-koning de koers naar 'Rome' uitzette, werd hij in 1688 - via de Glorious Revolution - verdreven door de Nederlandse stadhouder *Willem III* en zijn gemalin *Mary Stuart*. In dat-

zelfde jaar stierf John Bunyan, nadat hij vanaf 1655 prediker was geweest en schrijver van talloze boeken en pamfletten. Ook in dit opzicht was Bunyan een ware pastor.

Minstens twaalf jaar heeft deze prediker in de gevangenis gezeten, eerst van 1660 tot 1672 en daarna nog een tijdlang vanaf 1675. Steeds had hij zijn Bijbel bij zich en het *Martelarenboek* van *John Foxe*. In laatstgenoemd jaar schreef hij zijn *Pilgrim's Progress*, dat 'de wereld veroverde', namelijk de wereld van de eenvoudige man en vrouw. Op hun niveau was het geschreven, voor hen die 'arm naar de wereld' én 'arm van geest' waren. Het boek gaf troost op de weg naar Gods eeuwigheid. Het was als een pelgrimsstaf die in alle eenvoud en zuiverheid de weg van het heil wees. Via berouw en een leven uit de overvloedige genade van Christus.

Over het leven en werk van deze voorganger is nu een uitstekende Nederlandse biografie verschenen. De schrijver, dr. H. van 't Veld (*1932), is de oud-rector van het Ichtuscollege te Veenendaal, die er drie jaar de tijd voor nam om na zijn promotiestudie over Jan Luyken als illustrator en medereiziger van John Bunyan (Utrecht 2000) deze biografie te componeren. Van 't Veld houdt bepaald niet van geromantiseer, zo in de trant van 'de dappere ketellapper die alle problemen te boven kwam', maar wil de nuchtere feiten laten spreken. En op overtuigende manier, maar toch heel voorzichtig, schetst de biograaf een gedreven man die door God klein gehouden werd, ondanks zijn grote beroemdheid. De auteur kan zich intussen goed voorstellen dat Bunyan door allerlei tegenslagen meerdere periodes van depressiviteit heeft doorgemaakt. Maar steeds bleef de ex-ketellapper zich aan God toevertrouwen. Dat heeft hem er steeds weer bovenop geholpen.

N.a.v.: H. van 't Veld, *De pelgrimsstaf is in mijn hand. John Bunyan (1628-1688). Een biografie*. Uitg. De Banier, Utrecht. ISBN 90 336 0563 5. Omvang 319 pp.; prijs € 24,95.

Drs. H. Veldman is kerkhistoricus en woont in Zuidhorn.

De Oud-katholieke Kerk (2)

meegelen

In Woord en Dienst, tweewekelijks opiniërend magazine voor de Protestantse Kerk in Nederland stond een interview met Joris Vercammen, de aartsbisschop van de Oud-katholieke Kerk in Nederland.

T. Groenveld ■

De ene katholiek is de andere niet. De Oud-katholieke Kerk is niet hetzelfde als de Rooms-katholieke Kerk. Joris Vercammen: “De Oud-katholieke Kerk is een kleine katholieke kerk, die al bijna 300 jaar onafhankelijk werkt van Rome. Vandaag zijn de relaties met Rome goed, maar dat is ooit anders geweest. De afscheuring gaat terug tot een conflict tussen Rome en het kapittel (groep van leidende priesters) van Utrecht. In 1702 werd de apostolische vicaris voor Utrecht door Rome afgezet. Het kapittel in Utrecht was het met die inmenging van Rome grondig oneens en koos opnieuw een bisschop. Dat recht hadden ze van oudsher en dat wilden ze opnieuw uitoefenen. In 1723 werd die nieuwe bisschop gewijd. Onmiddellijk erna werd iedereen die hierbij betrokken was geweest, geëxcommuniceerd. Rome duldde geen tegenspraak.

De opstandige Utrechtse kerk heeft zeer veel geïnvesteerd in het opnieuw dichten van de kloof met Rome. Het is haar niet gelukt. Toen in 1853 Rome opnieuw van de regering bisschoppen mocht benoemen in Nederland hield de Rooms-katholieke Kerk absoluut geen rekening met de Oud-katholieken die er intussen waren.

De internationale verspreiding van de Oud-katholieke Kerk dateert van het eerste Vaticaanse Concilie, toen Rome de onfeilbaarheid van de paus poneerde. In 1872 werden degenen die daar tegen waren (uiteindelijk bestond deze protestbeweging alleen nog uit leken) uit de Rooms-katholieke Kerk gezet. Die beweging, die onder meer in Duitsland zeer sterk was, zag zich verplicht een ‘noodkerk’ te vormen. Een bisschop voor die kerk werd gewijd door de Nederlandse oud-katholieke bisschoppen. Dat was het begin van een internationale organisatie van oud-katholieke kerken. Die organisatie heet tot op vandaag: de Unie van Utrecht. Wie in contact komt met een oud-katholieke kerk doet er goed aan te verifiëren of ze lid is van de Unie van Utrecht. Er zijn namelijk jammer genoeg hier en daar weinig vertrouwenwekkende

priesters en bisschoppen die zich ook oud-katholiek noemen.”

De geschiedenis van de Oud-katholieke kerk is verweven met minder bekende kanten van de Nederlandse kerkgeschiedenis. Toen in de loop van de tachtigjarige oorlog de Gereformeerde Kerk de staatskerk werd, kwamen er steeds meer maatregelen tegen de rooms-katholieke eredienst. Er was geen (aarts)bisschop meer te Utrecht. Die werd vervangen door een apostolisch vicaris, een vervanger die namens de paus het ‘missiegebied’ Nederland bestuurde. Pas in 1853 werd de rooms-katholieke hiërarchie hersteld.

Enkele verschillen tussen de Rooms-katholieke Kerk en de Oud-katholieke Kerk zijn dat de laatste het celibaat afwijst, dus de verplichting voor geestelijken om niet te trouwen. Voor Vercammen die eerst Rooms-katholiek priester was, was dit een van de breekpunten:

In die periode kwam ik mijn vrouw Hilde tegen. De celibaatsverplichting van de kerk van Rome zegt iets over het hele systeem: alles draait om het centrale gezag. Celibataire mensen zijn handiger, want die hebben een grotere beschikbaarheid. Voor mij kon het alleszins op die manier niet - met alle respect voor al wie het op die manier wél kan.

Wel hebben ze (net als Rome) zeven sacramenten, maar ze wijzen de transsubstantiatie af (de leer dat brood en wijn bij de mis veranderen in lichaam en bloed van Jezus). En ook nieuwere dogma's van de Rooms-katholieke Kerk als de onfeilbaarheid van de paus en de onbevleete ontvangenis en de ten hemel opneming van Maria. Bisschoppen worden niet van bovenaf benoemd maar verkozen.

Ds. T. Groenveld is emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Uithuizen en woont in Usquert.

Kippengebeden

meegelen

T. Groenveld ■

Wel eens van 'kippengebeden' en 'meeuwengebeden' gehoord? Cruciaal, jongerenblad over geloven, een uitgave van de Hervormd-Gereformeerde Jeugdbond, bood een special over het gebed. Daaruit dit nadenkertje:

Bidden is (...) heel wat anders dan God onze verlanglijst voorhouden. Het is: *als een kind bij de Vader zijn*, zoeken wat Hij wil, Hem eren. Kun je dan niets meer vragen? Zeker wel. De Vader wil de vragen, de behoefte en het verlangen van Zijn kind graag horen. Maar Hij weet alles al. Je hoeft Hem niet meer te bewegen tot verhooring. 'Je moet er maar veel voor bidden', is eigenlijk een heidense uitspraak. Veel gebeden zijn 'kippengebeden' en geen 'meeuwengebeden'. De kip slaat driftig met zijn vleugels, maar hij is te zwaar, hij komt niet van de grond. De meeuw spreidt zijn vleugels uit en zweeft al op de wind omhoog. Kippengebeden bevatten veel woorden, veel vragen, maar weinig vertrouwen. Op de vleugels van het vertrouwen stijgt het gebed op; het vertrouwen dat ik dicht bij de Vader mag zijn, dat Hij mij om Jezus' wil verhoort.

Ds. T. Groenveld is emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Uithuizen en woont in Usquert.

DVNdag
2e pinksterdag
in de ban van
de Bron

5 juni 2006 van 09.30 tot 16.30 uur
De Bron, Dalfsen

NIEUW!

vakantiefocus

Een moderne, gebruiksvriendelijke website voor christelijke (ver)huurders van een vakantieverblijf. Vele tientallen zoekmogelijkheden (o.a. afstand, prijs, uitrustingsniveau). In de komende maanden worden de diensten nog verder uitgebreid!

Verschenen:

HANDBOEK GKV 2006

Met jaaroverzicht van
2005 door ds J.H. Kuiper

€ 10,⁹⁵

Verkrijgbaar bij de boekhandel
of bestel via internet: www.gkvhandboek.nl